

УДК 342.998.85

М. І. Крупка,
д. е. н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри фінансів,
грошового обігу і кредиту, Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8775-1397>

В. П. Горин,
д. е. н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6048-8330>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.13.5

НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДПП У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

М. Krupka,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Emeritus Science and Technology of Ukraine, Head of the Department of Finance, Money Circulation and Credit,
Ivan Franko National University
V. Horyn,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of S. Yuriy Department of Finance, West Ukrainian National University

DIRECTIONS OF THE PPP MECHANISM APPLICATION IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM IN THE CONTEXT OF CONSEQUENCES OVERCOMING OF ARMED AGGRESSION AGAINST UKRAINE

У статті розглянуто ключові напрями застосування механізму державно-приватного партнерства у системі вищої освіти у контексті подолання наслідків збройної агресії проти нашої держави. Обґрунтовано, що поряд із об'єктивними причинами, проблеми освітньої системи зумовлені також недостатнім розвитком державно-приватного партнерства у цій сфері. Відзначено, що поглиблення співпраці між закладами вищої освіти та бізнесом важливе не тільки з позицій участі недержавного сектору у післявоєнному відновленні закладів вищої освіти та освітньої інфраструктури, але й у контексті модернізації змісту навчання та цифровізації освітніх послуг, відродження науки в університетах, продукування інновацій та комерціалізації науково-дослідних робіт, зменшення негативного впливу війни на соціальне становище педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти.

The article examines the key areas of application of the public-private partnership mechanism in the higher education system in the context of overcoming the consequences of armed aggression against Ukraine. It was noted that the system of professional education in Ukraine has undergone

significant changes in recent years, which are connected with modernization of the education content and changes in approaches to educational services financing. However, the problems of higher education are determined by the low competitiveness of higher education institutions on the international market of educational services, the decline of education quality and its disconnection from the labor market needs, the weak level of commercialization the scientific activity results. The problems of the educational system are due to many reasons, including insufficient development of public-private partnership in this area. The role of public-private partnership between higher education and business is especially relevant in the period of post-war reconstruction, because the educational infrastructure restoration only at the public spending expense is impossible. At the same time, it is important to use energy-efficient design criteria during the process of educational infrastructure restoration. The advantages of facility management in the higher education system for the non-core services provision are substantiated. It was noted that the strengthening of cooperation between higher education institutions and business ensures the participation of the non-state sector in the modernization of education content and educational services digitalization (development of online courses and interactive educational materials at al.), increases the practical character of students training and contributes to their acquisition of soft skills. A promising direction of PPP in the higher education system is to promote the activation of scientific research in universities, because in Ukraine the level of scientific researches has significantly decreased because due to a long-term funding deficit, the outflow of qualified personnel from the higher education system and scientific institutions. Cooperation between higher education and business in the production of innovations and scientific researches commercialization will be mutually beneficial for the partnership participants, and will also provide an opportunity to reduce the negative war impact on the social situation of teaching staff and students.

Ключові слова: система вищої освіти, державно-приватне партнерство, інфраструктура освіти, аутсорсинг, інновації, післявоєнний період.

Key words: higher education system, public-private partnership, education infrastructure, outsourcing, innovation, post-war period.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Розвиток інформаційного суспільства, що супроводжується проникненням цифрових технологій у всі сфери життя та підвищенням ролі інновацій як чинника конкурентоспроможності економіки, висуває нові вимоги до ефективності функціонування системи фахової освіти. Зростання потреби у працівниках, які володіють інноваційними знаннями і навичками, здатні вирішувати складні нестандартні завдання в умовах мінливого зовнішнього середовища вимагає адекватної реакції з боку освітньої системи, яка має пристосовуватись до умов ринку праці, трансформувати зміст та умови підготовки фахівців різних напрямів. Полегшити вирішення цієї проблеми може залучення до процесів реформування й розвитку системи фахової освіти зацікавлених бізнес-структур, що потребує розвитку нових форм кооперації освітніх закладів з приватним сегментом економіки. Значні перспективи у цьому питанні має розвиток різних форм державно-приватного партнерства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Останні роки відзначаються посиленням уваги науковців до проблематики розвитку державно-приватного партнерства (ДПП) в Україні у різних галузях економіки. Предметні дослідження щодо імплементації механізму ДПП у сфері вищої освіти представлені у наукових публікаціях таких вчених, як В. Бондар, Л. Даниленко, Л. Карамушка, В. Кремень, Т. Єфименко, К. Павлюк та інших. Серед останніх праць з цієї проблематики відзначимо статті Т. Губанової, де приділено увагу розкриттю правових аспектів функціонування ДПП у сфері вищої освіти [3], І. Дьоміної, щодо специфіки використання ДПП на державному і регіональному рівні в умовах децентралізації [5], У. Парпан, де висвітлені проблемні питання функціонування концесійної моделі ДПП у сфері вищої освіти [9]. Незважаючи на наявність значної кількості публікацій з тематики впровадження ДПП у системі вищої освіти України у вітчизняній фінансовій літературі, новим ракурсом дослідження є перспективи застосування механізму ДПП для подолання наслідків впливу повномасштабної війни проти нашої держави на

вищу освіту, що призвела до значних матеріальних, трудових та інших втрат, поставила під загрозу реалізацію в Україні одного із базових прав людини — права на освіту.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті полягає в обґрунтуванні перспективних напрямів застосування механізму ДПП у сфері вищої освіти у контексті подолання наслідків збройної агресії проти України, створення передумов для підвищення якості й доступності освітніх послуг з урахуванням інтересів населення та потреб ринку праці.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Предметні дослідження тенденцій розвитку вищої освіти свідчать, що впродовж багатьох років галузь розвивалась інерційно, що поглиблювало її відірваність від реальних потреб розвитку суспільства та економіки держави. В умовах економічної кризи 90-х років, що супроводжувалась зниженням показників виробництва і зайнятості, освіта перетворилась з інструмента розвитку людського потенціалу, необхідного для трансформації економіки держави, на інструмент стримування безробіття. Натомість, поступово втрачались зворотні зв'язки з виробництвом, нівелювалась академічна доброчесність, якість освітніх послуг та науково-дослідних робіт, їхня відповідність потребам ринку праці та бізнесу [6]. Незважаючи на відновлення у наступні десятиліття позитивної макроекономічної динаміки та поліпшення економічної ситуації, основні проблеми у сфері фахової освіти не були подолані, вона все більш втрачала спроможність реалізувати своє суспільне призначення — забезпечення економіки країни висококваліфікованими кадрами.

В останнє десятиліття система фахової освіти в Україні зазнала значних змін, що пов'язані як із модернізацією змісту навчання, так і зі зміною підходів до фінансування освітніх послуг. Чинним законодавством визначені різні варіанти здобуття вищої освіти, можливості для дистанційного навчання, формування індивідуальної освітньої траєкторії через розширення вибіркової компоненти навчальних програм. Створено умови для впровадження компетентного підходу у навчання, дуальної форми освіти з посиленням практичної орієнтації підготовки фахівців. Проте, діюча модель розподілу державного замовлення на підготовку фахівців у закладах вищої освіти нерідко оцінюється в експертному середовищі як така, що спрямована на руйнацію регіональних закладів освіти. На думку частини вчених, вона консервує проблему безробіття молоді з числа соціально-вразливих верств суспільства, покликана підтримати життєдіяльність існуючої мережі закладів фахової освіти й забезпечити збереження їх кадрового складу, натомість потреби ринку праці так і залишаються неврахованими.

Відірваність системи фахової підготовки від кон'юнктури ринку праці спричиняє численні негативні явища, такі як: безробіття випускників закладів вищої освіти на фоні незадоволеного попиту на кваліфіковані кадри;

низька якість практичної підготовки кадрів; слабка мотивація до праці; додаткові витрати на створення суб'єктами господарювання власних навчальних центрів, перенавчання кадрів відповідно до виробничих потреб; посилення міграційних процесів відтоку робочої сили за межі країни, що стримує економічне зростання та поглиблює соціальні проблеми. Дотепер проблемами вищої освіти визначають низьку конкурентоспроможність закладів вищої освіти (ЗВО) на міжнародному ринку освітніх послуг, слабкий рівень комерціалізації результатів наукової діяльності.

Узагальнення цих проблем наводить на думку, що в їхній основі, поряд з іншими причинами, лежить брак кооперації між закладами вищої освіти та роботодавцями. В більшості, взаємодія вищої освіти з бізнесом має формальний характер, обмежується отриманням погоджень (відгуків/рецензій) від суб'єктів господарювання при затвердженні освітніх програм, або укладенням угод про проходження практики. Проблемною виглядає практика виконання ЗВО науково-дослідних робіт на замовлення суб'єктів господарювання, обсяги надходжень від такої діяльності малопомітні на фоні інших джерел фінансування вищої освіти.

Таким чином, обмеженість співпраці між вищою освітою та бізнесом не тільки стримує процеси підвищення якості освітніх послуг у відповідності до запитів ринку праці, але й залишає нереалізованими для навчальних закладів можливості щодо залучення додаткових фінансових ресурсів для потреб їхнього розвитку. Це питання набуває особливої гостроти в умовах повномасштабної війни проти України і необхідності подолання її наслідків у поствоєнний період. Воєнні дії завдали значної шкоди інфраструктурі освітньої галузі, за час бойових дій пошкоджено понад 3,2 тис закладів освіти, з яких 276 закладів повністю зруйновано [12]. За даними на середину 2022 року, із зон конфлікту та тимчасово окупованих територій України переміщено 34 заклади вищої освіти, 42 заклади фахової передвищої освіти та 65 відокремлених структурних підрозділів ЗВО [6]. При цьому релокація закладів освіти відбувається у двох форматах: спрощеному, коли на підконтрольну територію України переміщують лише адміністрацію ЗВО, а освітній процес продовжується у дистанційному режимі; розширеному, коли переміщені ЗВО отримують окремі навчальні корпуси для організації навчання, а на неокуповану територію країни переїжджає не тільки керівництво, але й частина викладацького складу і студентів [8].

Важливими питаннями функціонування переміщених ЗВО в умовах війни є не просто відновлення діяльності як факту, але й забезпечення належної якості освітніх послуг в нових реаліях. Частина із переміщених закладів вищої освіти належить до числа дуже малих (в яких навчається менше 1 тис. здобувачів освіти) та були свого часу створені під приводом наближення освітніх послуг до місць проживання студентів. За умов вимушеного переходу до дистанційного навчання у зв'язку із релокацією, доцільність подальшого функціонування таких закладів освіти може бути поставлена під сумнів. Проте, для крупних переміщених ЗВО необхідно вирішувати питання не тільки забезпечення освітнього процесу в період тимчасового переїзду, але й мобілізації фінансових ресурсів для налагодження їх

функціонування після звільнення тимчасово окупованих територій, в тому числі відновлення зруйнованих або пошкоджених корпусів, зміцнення інших складових матеріальної бази. Вирішення таких питань лише за рахунок державних коштів при наявності значного дефіциту бюджетних ресурсів є складним завданням. За цих обставин важливо використовувати альтернативні способи залучення коштів для відновлення освітньої інфраструктури, зокрема через поглиблення співпраці з бізнесом.

В умовах ринкової економіки основною формою співпраці між державою та приватним бізнесом є державно-приватне партнерство. Під державою у цьому випадку розуміють інститути публічного сектору, через які реалізуються функції держави як суспільного інституту. Визначальною особливістю ДПП як форми взаємодії між державою і бізнесом є рівноправність партнерів, які задовольняють в рамках співпраці свої інтереси. Узагальнення наукових поглядів на теоретичне обґрунтування поняття державно-приватного партнерства дає підстави виділити такі його ключові іманентні ознаки:

— по-перше, забезпечення рівноправності партнерів, які об'єднують зусилля та власні ресурси для досягнення спільних цілей, які відповідають їх інтересам;

— по-друге, розподіл ризиків та можливих фінансових втрат між суб'єктами партнерства відповідно до визначених у договорах про співпрацю пропорцій;

— по-третє, об'єднання зусиль та ресурсів партнерів має довгостроковий характер, а його мета полягає у продукуванні суспільно важливих благ (розвиток транспортної та соціальної інфраструктури, вирішення проблем екології та ін.);

— по-четверте, інституціоналізація співробітництва між державою і приватним партнером, що відбувається на основі договору, у якому визначені основні умови співпраці, розподіл вигод, ризиків та можливих втрат.

Загалом у світовій практиці найбільшого поширення отримали дві форми ДПП: інституційна та контрактна. Контрактна форма передбачає, що взаємодія між учасниками партнерства відбувається виключно на контрактних умовах. Інституційна форма ДПП передбачає заснування приватним та державним партнерами спільного підприємства для виконання робіт чи надання послуг на користь держави. На думку П. Снелсона, інституційного характеру партнерство між державою і приватним сектором набуває у випадках: по-перше, при створенні нового спільного підприємства; по-друге, при переданні приватному партнеру частини державних зобов'язань (в тому числі з частковою приватизацією) [2]. Проте, конкретна модель ДПП щодо будівництва чи реновації інфраструктури освіти враховує різні моменти, зокрема функції навчального закладу і приватного партнера, питання права власності, пропорції фінансової участі партнерів та інші.

На думку М. Геррарда, попри зацікавленість бізнесу у підготовці фахівців, які спроможні працювати за умов швидкої інноватизації економіки, розвиток партнерства між закладами вищої освіти та бізнес-структурами стримує слабка мотивація приватного сектору до участі у фінансуванні суспільно важливих благ. У розрізі форм ДПП, за дослідженнями М. Геррарда, у розвине-

них країнах превалює інституційно-інтегроване партнерство, тоді як роль контрактної форми порівняно нижча [1]. Натомість, у державах, які розвиваються, ДПП у формі ринкової контрактації більш поширене. Контрактна форма ДПП застосовується у таких напрямках співпраці бізнесу та закладів освіти, як стипендіальні програми, гранти, освітніх ваучери, кредити на здобуття освіти, а також концесія та довгострокова оренда. Щодо інституційної форми ДПП у вищій освіті, то вона найбільш широко представлена при створенні ендаумент-фондів, технопарків, ресурсних центрів, центрів трансферу технологій, спільних освітніх структур. Таким чином, у міжнародній практиці ДПП розглядають у значно ширшому контексті, ніж це визначено вітчизняним законодавством. У положеннях Закону України "Про державно-приватне партнерство" [10], попри загальне визначення цього поняття, його ознаки сформульовані так, що звужують його зміст фактично лише до будівництва/реконструкції будівель та споруд, що є об'єктами ДПП, а також їх подальшого утримання. Проте, на наш погляд, поряд із активізацією співпраці держави з бізнесом у питанні відновлення освітньої інфраструктури, не менш важливими напрямками такого партнерства є вдосконалення самого змісту освіти, посилення зв'язку науки з виробництвом та ін.

В основі державно-приватного партнерства лежить поєднання інтересів усіх учасників цієї форми співробітництва. На думку Ю. Семенець, в основу ДПП у галузі освіти має бути покладена так звана модель "потрійної спіралі", розроблена американським вченим І. Іцковіцем. Вона розрізняє трьох суб'єктів партнерства — державу, заклади вищої освіти та бізнес, які в рамках взаємодії намагаються підвищити ефективність один одного. Як зазначає Ю. Семенець, в економіці знань заклади вищої освіти слід розглядати не лише як інституції, що постачають на ринок праці кваліфіковані кадри, місія університетів ширша — вони виступають рушієм соціально-економічного розвитку, джерелом інновацій, нових форм продукування технологій [11].

Подібну думку також простежуємо у працях Р. Хусаїнова, який відзначає, що ДПП у вищій освіті покликане зміцнити економічну спроможність закладів освіти, підвищити рівень фінансового та соціального забезпечення учасників освітнього процесу. Проте, проблема ефективності ДПП з точки зору інтересів бізнесу він вбачає у тому, що вагома частина університетських наукових розробок не доведена до рівня промислових зразків, а тому не має перспектив практичного використання [13]. Дійсно, через багаторічний дефіцит фінансових ресурсів на оновлення обладнання, доступ до інформації для проведення наукових розробок, можливості університетів продукувати інноваційні технології з перспективою їх промислового впровадження звужуватимуться. Без вирішення проблеми нестачі фінансових ресурсів для матеріального забезпечення науково-дослідних робіт, мотивації наукового персоналу говорити про перспективи перетворення закладів вищої освіти у рушійну силу соціально-економічного прогресу доволі сумнівно. У цьому випадку більш доречно розглядати вигоди від ДПП, які може отримати сфера вищої освіти. В умовах воєнного стану та

поствоєнного відновлення країни розвиток ДПП у сфері освіти доцільно спрямовувати у розрізі таких напрямів:

- відновлення та розвиток закладів освіти, які постраждали від збройної агресії, формування якісного нового освітнього середовища;

- підвищення якості освітнього процесу за рахунок залучення бізнесу до розробки нових навчальних програм, використання матеріальної бази приватних структур для організації практико-орієнтованого навчання в умовах реального ділового середовища;

- взаємодія між університетською наукою та бізнес-структурами у питанні комерціалізації наукових розробок, активізації інновацій;

- співпраця між закладами освіти та бізнесом в частині соціального захисту учасників освітнього процесу, зокрема студентів та осіб, зайнятих в наданні освітніх послуг, науково-дослідних та конструкторських роботах.

Деталізуючи ці напрями ДПП у сфері вищої освіти, найперше поглиблення співпраці між бізнесом та вищою освітою пов'язане із можливістю відновлення та реновації освітніх закладів, які зазнали руйнації та пошкодження від воєнних дій. В умовах поствоєнного дефіциту бюджетних ресурсів виділення значних коштів з бюджету на відновлення роботи закладів вищої освіти та організацію навчального процесу буде складним завданням. За цих обставин залучення ресурсів бізнес-структур, зацікавлених у підготовці кваліфікованих кадрів, може стати джерелом фінансування відновлення освітньої інфраструктури.

Співпраця освіти з бізнесом у межах ДПП може передбачати будівництво нових об'єктів інфраструктури (Green field projects), реконструкцію, ремонт та модернізацію існуючих об'єктів, а також подальше їх технічне обслуговування і експлуатацію. В основу такої моделі покладена програма Private Finance Initiative, реалізована у Великобританії в рамках політики посилення участі бізнесу у розвитку інфраструктури освіти. Вона передбачає, що приватний партнер бере на себе зобов'язання щодо будівництва й забезпечення обладнанням закладу освіти за рахунок власних коштів, проте право на надання освітніх послуг залишається за державою. Бізнес також інвестує кошти у розвиток додаткової освітньої інфраструктури (гуртожитки, заклади харчування та ін.), забезпечує утримання та експлуатацію будівель. Відшкодування здійснених інвестицій відбувається за рахунок комерційного використання частини площ навчального закладу, доходів від освітньої інфраструктури, а також коштів бюджету.

Важливим моментом реалізації інституційної форми ДПП при відновленні освітньої інфраструктури має бути використання критеріїв енергоефективного проектування. Більшість основних фондів закладів вищої освіти спроектовані у часи планової економіки, коли питання ощадливого використання ресурсів на експлуатацію будівель закладів освіти не поставало. Проте, в сучасних умовах при здійсненні інвестицій у відбудову зруйнованих чи пошкоджених освітніх закладів необхідно забезпечити високий рівень їхньої енергоефективності. Це поступово дозволить зробити систему надання послуг вищої освіти менш витратною (зменшити вит-

рати на утримання будівель університетів), більш екологічною (сприятливою для навколишнього середовища) та менш залежною від енергоносіїв. Урахування критерію енергоефективності при проектуванні закладів освіти забезпечує збіжність кількох цілей: фінансової стабільності (зменшення експлуатаційних витрат), "зелений" підхід (екологічний дизайн, зниження викидів вуглецевих сполук), національна безпека (зниження рівня залежності від імпорту енергоресурсів, спроможність закладу вищої освіти підтримувати власну функціональність у випадку перебоїв з постачанням електроенергії).

Поряд з визначенням концептуальних підходів до інвестування фінансових ресурсів у відновлення зруйнованих та пошкоджених закладів вищої освіти у поствоєнний час, важливим питанням оперативного управління ними є зниження експлуатаційних витрат, пов'язаних із забезпеченням їхнього функціонування. Значні перспективи у цьому плані має впровадження спеціалізованого фасиліті-менеджменту, в основі якого покладений повний та частковий аутсорсинг. Завдяки цій формі ДПП можна досягти зниження витрат на утримання об'єктів нерухомості (будівель університетів) за одночасного підвищення якості послуг. Фасиліті-менеджмент у системі вищої освіти передбачає рекрутинг допоміжного персоналу, економію ресурсів за рахунок оптової закупівлі витратних матеріалів тощо. Позитивним ефектом від впровадження фасиліті-менеджменту є те, що завдяки переведенню на аутсорсинг непрофільних функцій закладу вищої освіти керівництво має можливість повністю сконцентрувати свою увагу на підвищенні якісних параметрів надання освітніх послуг, розвитку наукової діяльності університету.

Ключова перевага застосування аутсорсингу в системі вищої освіти при організації продукування непрофільних послуг (охорона приміщень, клінінгові послуги, бухгалтерський супровід та ін.) полягає в тому, що менеджмент закладу виступає у ролі замовника і має можливість висувати кількісні та якісні вимоги до послуг. Конкуренція надавачів цих послуг за отримання замовлення буде стимулювати відповідні структури пропонувати найбільш прийнятні умови їх надання, а також знижувати тарифи. Відповідно, університет має можливість забезпечити належну якість послуг, які не пов'язані із основним профілем його діяльності, а також досягти економії витрат. Більш того, в угоді між закладом вищої освіти та підрядником закріплюють якісні й кількісні параметри закупівлі, відповідальність за їх недотримання, що дає можливість керівництву закладів освіти контролювати те, чи характеристики відповідних послуг відповідають обумовленим.

Іншим перспективним напрямом активізації співпраці закладів освіти та бізнесу є залучення приватних структур до управління змістовним компонентом освіти. На наш погляд, залучення стейкхолдерів у формі їх участі в обговоренні освітніх програм та укладання угод про визначення баз практики недостатньо для вирішення проблеми певної відірваності змісту освіти від потреб роботодавців. Аналітичні дослідження підтверджують, що вітчизняні роботодавці в більшості незадоволені як практичними навиками випускників закладів вищої освіти, так і рівнем так званих "soft skills", або надпрофе-

сійних неспеціалізованих навичок, які впливають на ефективність роботи працівника (комунікація, self — та time-management, емоційний інтелект, здатність до командної роботи, адаптивність та ін.) [7]. На думку роботодавців, розвиткові цих навичок система вищої освіти приділяє недостатньо уваги.

Причина недостатньої релевантності компетенцій фахівців, які забезпечує система вищої освіти та яких потребує ринок праці має комплексний характер. По-перше, через недостатню конкурентоспроможність роботи у системі вищої освіти в порівнянні із комерційним сектором, відбувається стійке старіння педагогічного складу, а молоді випускники, які є носіями прогресивних ідей та більш схильні до інновацій, мають слабку мотивацію пов'язувати кар'єрні перспективи з роботою у закладах вищої освіти. По-друге, попри розуміння необхідності модернізації змісту освіти, вагома частина університетів не має фінансових можливостей для технічного і технологічного оновлення, забезпечення вільного доступу студентів до передових світових інформаційних систем для підвищення якості навчання. Подолання цієї проблеми через збільшення бюджетного фінансування в сучасних умовах є практично не реальним та безперспективним.

Без активної співпраці з бізнесом університетам складно буде адаптуватись також до нових вимог, які ставить суспільство у зв'язку із новітніми загрозами (епідемії, військові дії та ін.), а саме зростання запиту на дистанційну та онлайн освіту, бурхливий розвиток неформальної та інформальної освіти. Технологічні зміни в економіці, діджиталізація різних сфер суспільного життя утворюють у сучасній освіті модель "навчання впродовж життя" (lifelong learning), що дає можливість людині адаптуватись до змін без втрати кваліфікації. Здобуттю неспеціалізованих навичок, здатності до критичного мислення, безперервного навчання, на думку А. Іщенко та М. Карпенка, сприяє також освоєння новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Діджиталізація відкриває можливості для підвищення рівня доступності освіти, диверсифікації форм її отримання, що створює підґрунтя для безперервності навчання впродовж життя, особистісно орієнтованого розвитку [6].

Впровадження передових інформаційних технологій у навчальний процес власними силами закладів вищої освіти є складним завданням через нестачу відповідних фахівців та фінансових можливостей. Вирішити цю проблему може налагодження партнерства ЗВО з суб'єктами ІТ-сектору у таких напрямках, як організація освітнього процесу, методичне забезпечення. Діджиталізація освітніх послуг посилює інтерес до підготовки навчальних матеріалів нового формату, з використанням гіперпосилань, інтерактивних модулів, динамічної іконографіки тощо, що може бути проблемним для викладацького персоналу, а тому потребує залучення відповідних ІТ-фахівців. З іншого боку, впровадження інформаційних технологій в організацію навчального процесу має вагомий соціальний ефект, адже розширює доступність освітніх послуг для представників соціальних груп, для яких раніше вони були недоступні (у зв'язку з інвалідністю, економічним становищем, місцем проживання та ін.). Нового бачення розвиток дистанційної

освіти набуває у зв'язку із війною, адже завдяки цьому вітчизняні заклади вищої освіти мають можливість зберегти контингент студентів з числа осіб, які були вимушені залишити територію України через воєнні дії. Збереження зв'язку із Батьківщиною через продовження здобуття вищої освіти в дистанційному форматі підвищує ймовірність повернення цих людей в Україну після завершення війни.

Партнерство між вищою освітою та бізнесом у контексті модернізації змісту освітніх послуг має також передбачати підвищення ролі неформальної освіти у формі онлайн-курсів на освітніх платформах, що забезпечують здобуття фахових знань та неспеціалізованих навичок soft skills. Попри активний розвиток таких освітніх платформ (Coursera, Prometheus, EdEra та ін.) та розроблений у 2022 році порядок визнання результатів їхнього проходження при здобутті формальної освіти, ця практика в Україні має одиничний характер. Співпраця представників бізнес-спільноти та викладачів ЗВО у контексті розробки затребуваних онлайн-курсів сприятиме посиленню практичного характеру навчання та відповідності отримуваних студентами компетенцій вимогам ринку праці.

Незважаючи на очевидні переваги для системи вищої освіти активізації співпраці з бізнес-спільнотою у контексті модернізації змісту освітніх послуг, таке партнерство стримується невизначеністю економічної вигоди від нього для підприємницького сектору. Поряд із загальним інтересом бізнесу у підготовці кваліфікованих конкурентоспроможних фахівців, що відповідають їх потребам, інші механізми мотивації підприємницького сектору щодо співпраці з вищою освітою на даний час не напрацьовані.

Окремим перспективним напрямом контрактної форми ДПП є взаємодія університетської науки та бізнес-структур щодо продукування інновацій. На теперішній час у розвинених країнах є трендом стимулювання участі приватного сектору у проведенні науково-дослідних робіт на рівні закладів вищої освіти. На відміну від зарубіжної практики, де найбільш перспективні наукові розробки продукують в університетах і державних науково-дослідних установах, в Україні через багаторічний дефіцит фінансування, відтік кваліфікованих кадрів з системи вищої освіти та наукових установ рівень наукових розробок суттєво знизився. Тільки за рахунок кооперації з бізнес-структурами, які розуміють важливість інвестування в інновації, поєднання інтелектуального капіталу університетів з фінансовими й технологічними можливостями бізнесу формуються передумови для відродження науки в університетах, активізації наукових розробок, що мають перспективу комерціалізації. Так можливо вирішити проблему обмеженості фінансових можливостей університетів на проведення дороговартісних наукових досліджень, а для бізнес-структур доступ до інновацій в умовах ринку є однією із головних конкурентних переваг.

Подолання роз'єднаності між науковцями та бізнес-структурами через активізацію ДПП щодо розвитку інновацій матиме також глобальний позитивний ефект для поствоєнного відновлення вітчизняної економіки. Екстенсивна модель економічного розвитку на засадах технологічної бази виявляється нездатною забез-

печити швидкі темпи економічного зростання. Знищення значної частини економічного потенціалу "традиційних" галузей економіки ставить питання про пошук нових драйверів економічного зростання у післявоєнний період. Таким драйвером для України мають стати інновації не лише в економіці, але й в усіх сферах суспільного життя, що значною мірою залежить від активності розвитку взаємовигідної системної співпраці між бізнесом та науковою спільнотою.

На думку І. Давидова, створення наукових і технопарків, інноваційних центрів є однією із найбільш ефективних моделей ДПП між університетами та підприємницьким сектором. "Розвиток наукових парків сприяє будівництву так званих "інкубаторів технологічного бізнесу" — будівель для розміщення малих інноваційних фірм, які забезпечують перспективних підприємців виробничими приміщеннями, комунікаціями, а завдяки партнерству з університетами — також консультаційними послугами" [4, с. 95—96]. Завдяки інноваційним центрам, які своєю діяльністю охоплюють усі стадії інноваційного процесу, полегшується перехід від експериментального до комерційного виробництва, просуваються інновації як повноцінний продукт для комерційної реалізації.

Водночас, посилення кооперації між університетською наукою та бізнесом в рамках ДПП забезпечуватиме пом'якшення негативного впливу катастрофічних демографічних процесів, обумовлених війною в Україні. Під тиском обставин територію України залишили 3,9 млн осіб [6], з яких вагома частина — потенційні абітурієнти закладів вищої освіти. Водночас, до закінчення школи наближається покоління, яке народжене у період стрімкого зниження рівня народжуваності. Таким чином, можна прогнозувати уже в найближчі роки зрушення попиту на послуги вищої освіти, що поставить під сумнів перспективи збереження роботи та матеріального забезпечення викладацького складу. Участь у спільних проектах з бізнес-структурами, виконання наукових розробок на комерційних засадах може стати додатковим джерелом доходів наукових працівників, що компенсує втрати від погіршення попиту на освітні послуги. Водночас, активізація наукової роботи в кооперації з бізнесом створює передумови для залучення до продукування інновацій також студентів. Таким чином, майбутні фахівці отримують не лише необхідні практичні знання й навички, але й досвід участі у науково-дослідних та конструкторських роботах та soft-skills, що може стати основою для подальшої професійної діяльності.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Стратегічне партнерство між вищою освітою та бізнесом необхідно розглядати як невід'ємну ознаку державної освітньої політики в умовах післявоєнної відбудови країни і формування наукоємної економіки знань. Нерозвиненість такої співпраці не тільки стримує підвищення якості освітніх послуг, посилення їх практичного характеру, але й залишає нереалізованим потенціал залучення для цілей розвитку вищої освіти фінансових ресурсів бізнес-структур. Особливої ваги партнерство між вищою освітою та бізнесом набуває в

умовах війни та післявоєнної відбудови країни, коли вирішити питання відновлення освітньої інфраструктури виключно за рахунок ресурсів держави неможливо, а поєднання інтересів, можливостей та ресурсів учасників партнерства дає можливість ефективно протидіяти новітнім загрозам та адаптувати систему вищої освіти до вимог ринку праці. У контексті застосування механізму державно-приватного партнерства у системі вищої освіти найбільш перспективними є участь бізнесу у відновленні інфраструктури освіти, модернізації змісту навчання та цифровізації освітніх послуг, відродженні науки в університетах та продукуванні інновацій, нейтралізації негативного впливу війни на матеріальний добробут педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти. Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі пов'язані із напрацюванням способів реалізації окреслених напрямів розвитку державно-приватного партнерства у системі вищої освіти у практичній площині.

Література:

1. Gerrard M. B. What are Public-private Partnerships, and how do they Differ from privatizations? *Finance & Development*. 2001. Vol. 38. No 3. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/09/gerrard.htm> (дата звернення: 12.06.2023).
2. Snelson P. Public-private partnerships in transition countries. *Law in transition. The European Bank for Reconstruction and Development*, 2007. 92 p. URL: <https://www.ebrd.com/documents/legal-reform/law-in-transition-2007-publicprivate-partnerships.pdf?blobnocache=true> (дата звернення: 12.06.2023).
3. Губанова Т. Державно-приватне партнерство у сфері освіти і науки в Україні: нормативно-правова база. Підприємництво, господарство і право. 2019. Вип. 6. С. 220—224.
4. Давидов І. Інструментарій державно-приватного партнерства в системі вищої освіти. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 58-2. С. 93—98.
5. Дьоміна І. Державно-приватне партнерство як механізм розвитку сфери освіти в Україні в умовах децентралізації та глобалізації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2021. Т. 32 (71). № 2. С. 52—58.
6. Іщенко А., Карпенко М. Українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ: проблеми й перспективи розвитку. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voennoyi-ahresiyi-rf-problemy-u> (дата звернення: 12.06.2023).
7. Майструк С. Чому українська освіта не готує до потреб сучасного ринку праці. URL: <https://tyzhden.ua/Economics/173301> (дата звернення: 12.06.2023).
8. Ніколаєв Є., Рій Г., Шемелинець І. У чужих стінах: як долають проблеми переміщені університети. URL: <https://voxukraine.org/u-chuzhyh-stinah-yak-dolayut-problemy-peremishheni-universytety/> (дата звернення: 12.06.2023).
9. Парпан У. Державно-приватне партнерство у вищій освіті. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: Юридичні науки. 2020. № 4 (28). С. 213—220.

10. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 12.06.2023).

11. Семенець Ю. Партнерство бізнесу, держави та університетів як стратегічний ресурс інноваційного розвитку України. Ефективна економіка. 2016. № 2. DOI: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4798> (дата звернення: 12.06.2023).

12. Статистика МОН України щодо наслідків війни для галузі освіти. URL: <https://saveschools.in.ua/> (дата звернення: 12.06.2023).

13. Хусайнов Р. В. Державно-приватне партнерство в системі вищої освіти України. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2014. Т. 19. Вип. 2 / 2. С. 190—196. URL: https://mpr.aub.uni-muenchen.de/64056/1/MPRA_paper_64056.pdf (дата звернення: 12.06.2023).

References:

1. Gerrard, M. B. (2001), "What are Public-private Partnerships, and how do they Differ from privatizations?", Finance&Development, vol. 38, no. 3, available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2001/09/gerrard.htm> (Accessed 12 June 2023).

2. Snelson, P. (2007), "Public-private partnerships in transition countries", Law in transition, The European Bank for Reconstruction and Development, available at: <https://www.ebrd.com/documents/legal-reform/law-in-transition-2007-publicprivate-partnerships.pdf?blobnocache=true> (Accessed 12 June 2023).

3. Hubanova, T. (2019), "Public-private partnership in the sphere of education and science in Ukraine: normative and legal framework", Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo, vol. 6, pp. 220—224.

4. Davydov, I. (2020), "Instruments of public private partnership in the system of higher education", Prychornomors'ki ekonomichni studii, vol. 58-2, pp. 93—98.

5. Domina, I. O. (2021), "Public-private partnership as a mechanism of educational development in Ukraine in the context of decentralization and globalization", Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho, Serii: Derzhavne upravlinnia, vol. 32 (71), no. 2, pp. 52—58.

6. Ischenko, A. and Karpenko, M. (2022), "The Ukrainian system of higher education in the conditions of military aggression of the Russian Federation: problems and development prospects", available at: <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voyennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y> (Accessed 12 June 2023).

7. Majstruk, S. (2016), "Why Ukrainian education does not prepare for the needs of the modern labor market", available at: <https://tyzhden.ua/Economics/173301> (Accessed 12 June 2023).

8. Nikolaiev, Ye., Rij, H. and Shemelynets', I. (2022), "In foreign walls: how displaced universities are overcoming problems", available at: <https://voxukraine.org/uchuzhyh-stinah-yak-dolayut-problemy-peremishheni-universytety/> (Accessed 12 June 2023).

9. Parpan, U. (2020), "Public private partnership in higher education of Ukraine", Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politehnika", Serii: Yurydychni nauky, vol. 4 (28), pp. 213—220.

10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "On public-private partnership", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (Accessed 12 June 2023).

11. Semenets, Y. (2016), "The partnership of business, government and universities as a strategic resource of innovative development of Ukraine", Efektyvna ekonomika, vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4798> (Accessed 12 June 2023).

12. The official site of the Ministry of Education and Science of Ukraine (2023), "Statistics of the Ministry of Education and Science of Ukraine regarding the effects of the war on the education sector", available at: <https://saveschools.in.ua/> (Accessed 12 June 2023).

13. Khusainov, R. (2014), "Public private partnership in higher education system of Ukraine", Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu, Serii: Ekonomika, vol. 19, no. 2/2, pp. 190—196, available at: https://mpr.aub.uni-muenchen.de/64056/1/MPRA_paper_64056.pdf (Accessed 12 June 2023).

Стаття надійшла до редакції 12.06.2023 р.

АГРОСВІТ

<https://nayka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847

АГРОСВІТ
Науково-практичний журнал

ISSN 2306-4792
P 772306 479201

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292